

การสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล*
THE CREATING A CONSTITUTION FOR BUDDHIST COMMUNITY HAPPINESS TO
SUPPORT THE AGING SOCIETY AT SUB-DISTRICT

รัตติยา เหนืออำนาจ, สยาม คำปรีดา, ภาราดร แก้วบุตรดี

Rattiya Nua-amnat, Sayam Dampreda, Pharadon Keawbudde

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: E-mail: rattitik.prom@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ มีขั้นตอนดำเนินการวิจัย ดังนี้ 1) การวางแผน 2) การปฏิบัติ 3) การสังเกต ติดตาม และประเมินผลการขับเคลื่อนกิจกรรม และ 4) สะท้อนผลการขับเคลื่อนกิจกรรม พื้นที่วิจัย คือ ตำบลหนองนมวัว จังหวัดนครสวรรค์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบบันทึกภาคสนาม แบบฟอร์มการบันทึกการจัดประชุมประชาคมระดับตำบล ชุดกิจกรรมปฏิบัติการพัฒนาชุมชนและพัฒนานักจัดการชุมชนด้านธรรมนูญความสุขชุมชน และแบบจำลองการประเมิน CIPPI Model

ผลการวิจัย พบว่า ธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ประกอบด้วย 8 หมวด 31 ข้อตกลง ประกอบด้วย หมวดที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ประกอบด้วยข้อตกลงจำนวน 8 ข้อ หมวดที่ 2 ว่าด้วยปรัชญาและเป้าหมายร่วมของตำบลหนองนมวัว ประกอบด้วยข้อตกลงจำนวน 2 ข้อ หมวดที่ 3 ว่าด้วยเรื่องการออม ประกอบด้วยข้อตกลงจำนวน 4 ข้อ หมวดที่ 4 ว่าด้วยเรื่องสังคม ประกอบด้วยข้อตกลงจำนวน 4 ข้อ หมวดที่ 5 ว่าด้วยเรื่องสิ่งแวดล้อม จำนวน 4 ข้อ หมวดที่ 6 ว่าด้วยเรื่องสุขภาพ ประกอบด้วยข้อตกลงจำนวน 4 ข้อ หมวดที่ 7 ว่าด้วยเรื่องระบบและกลไกการขับเคลื่อน ประกอบด้วยข้อตกลงจำนวน 4 ข้อ และ หมวดที่ 8 บทเฉพาะกาล ประกอบด้วยข้อตกลงจำนวน 1 ข้อ

คำสำคัญ: ธรรมนูญความสุขชุมชน; สังคมสูงวัย; วิถีพุทธ

Abstract

Objectives of this research article were to create a constitution for Buddhist community happiness and support the aging society at the sub-district level, conducted with the action research. Research procedures were as follows: 1) planning, 2) implementation, 3) observation, monitoring and evaluation of driving activities and 4) reflecting on the results of driving activities. The research area was Nong Nom Wua Sub-district, Lat Yao district, Nakhon Sawan Province. The research tools were a field recording form, sub-district community form, package of community development activities and development of community managers on the constitution of community happiness as well as the CIPPI Model assessment model.

The results of the research revealed that a constitution for Buddhist community happiness and support the aging society at the sub-district level consisted of 8 chapters and 31 agreements, namely chapter 1: general information consisted of 8 agreements. Chapter 2: philosophy and common goals of Nong Nom Wua Sub-district consisted of 2 agreements. Chapter 3: savings consisted of 4 agreements. Chapter 4: social matters consisted of 4 agreements. Chapter 5: environment consisted of 4 items. Chapter 6: health consisted of 4 agreements. Chapter 7: systems and propulsion mechanisms consisted of 4 agreements and Chapter 8: transitory provisions consisted of 1 agreement.

Keywords: Constitution for Community Happiness; Aging Society; Buddhist Way

บทนำ

ประเทศไทยเผชิญวิกฤตความเสื่อมถอยด้านคุณธรรม และจริยธรรม และมีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย รวมถึงเผชิญปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดและการเพิ่มขึ้นของการพนันโดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาด้านสุขภาพ ปัญหาด้านการศึกษาปัญหาความยากจน ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาทางการเมือง และความแตกแยกของคนในชาติ เป็นต้นแม่ในหลายช่วงปีที่ผ่านมารัฐบาล หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรต่าง ๆ ได้พยายามดำเนินนโยบาย แผนงาน หรือกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาประเทศ และช่วยแก้ไขปัญหาคือความต้องการหรือความเดือดร้อนของประชาชน แต่เมื่อมีการเปลี่ยนผู้บริหารเปลี่ยนนโยบาย หรือไม่มีการดำเนินการที่ต่อเนื่อง ส่งผลให้การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้เท่าที่ควร และไม่มี ความยั่งยืนดังนั้น หากมองจุดแข็งหรือโอกาสที่สังคมไทยมีอยู่ จะพบว่าสิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวข้างต้น

เกี่ยวข้องกับชุมชนและหมู่บ้าน เนื่องจากเป็นรากฐานการปกครองที่สำคัญ ซึ่งจำเป็นต้องให้ประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบและดำเนินการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของตนเองตั้งนั้นภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม จึงทำให้เกิดปัญหาใหม่ที่ซับซ้อนต่อการบริหารจัดการ ส่งผลให้เกิดภาวะสังคมที่ไร้ระเบียบ ขาดหลักยึดในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ธรรมนูญความสุขชุมชน จะเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมให้เกิดชุมชนคุณธรรม ซึ่งชุมชนจะกำหนดกติกาการอยู่ร่วมกัน (ศีลของชุมชน) ที่มีความสอดคล้องกับความต้องการ และประโยชน์ของชุมชน ด้วยการพัฒนาทั้งสามมิติ คือ ความดี ความสามารถและความสุข เพื่อสังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ธรรมนูญความสุขชุมชนจึงเป็นหลักยึดเพื่อการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน

จากการคาดการณ์ขององค์การสหประชาชาติ ปี พ.ศ. 2568 ทั่วโลกจะมีประชากรที่มีอายุมากกว่า 60 ปี ถึง 1,200 ล้านคน และในปี พ.ศ. 2593 จะมีประชากรที่มีอายุมากกว่า 60 ปี กว่า 2,000 ล้านคน หรือคิดเป็นสัดส่วน 20% ของประชากรโลกทั้งหมด และในปี พ.ศ.2590 จะเป็นครั้งแรกของโลกที่จำนวนประชากรอายุ 60 ปีจะมีมากกว่าจำนวนประชากรเด็ก ประเทศไทยก็เช่นกันโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ระบุว่า จำนวนผู้สูงอายุในประเทศเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในปี พ.ศ. 2580 หรืออีก 19 ปีข้างหน้าไทยจะเข้าสู่สังคมสูงวัยมีผู้สูงอายุเกิน 60 ปี มากกว่า 28% ซึ่งมีนัยสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในวันข้างหน้าอย่างมาก หากพิจารณาอัตราการพึ่งพิง ในปี 2560 ซึ่งหมายถึง ประชากรวัยทำงาน 100 คน จะต้องรับภาระประชากรสูงอายุและวัยเด็ก 51 คน และคาดว่าจะเพิ่มเป็น 64 คน ในปี พ.ศ. 2570 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2564) สังคมไทยควรตระหนักและเตรียมรับมือกับสถานการณ์เหล่านี้ในอนาคต ส่วนสถิติผู้สูงอายุของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2562 จำนวน 11,136,059 คน จากจำนวนประชากรทั้งหมด 66,558,935 คน คิดเป็นร้อยละ 16.73 จากสภาวะการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุ ย่อมหมายถึง การเพิ่มขึ้นของภาระของรัฐ สังคม ชุมชน และครอบครัวในการดูแล รักษาสุขภาพ ค่าใช้จ่ายในการยังชีพ และดูแลทั้งในด้านสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่ระดับจะสูงขึ้นเรื่อย ๆ

จังหวัดนครสวรรค์ มีจำนวนผู้สูงอายุ จำนวน 209,688 คน จากจำนวนประชากรทั้งหมด 1,059,887 คน คิดเป็นร้อยละ 19.78 เป็นอันดับที่ 15 ของประเทศ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2564) เมื่อพิจารณาประชากรที่มีสัญชาติไทยและมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน ตามกลุ่มอายุ ปี 2562 พบว่า ประชากรอายุ 0-14 ปี มีจำนวน 159,991 คน คิดเป็นร้อยละ 15.41 อายุ 15-60 ปี จำนวน 682,567 คน หรือร้อยละ 65.77 อายุ 61 ปีขึ้นไป จำนวน 195,211 คน คิดเป็นร้อยละ 18.81 ประชากรวัยเด็กและแรงงานลดลง ประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น (สำนักงานจังหวัดนครสวรรค์ กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด, 2564) โดยในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ มีผู้สูงอายุ จำนวน 1,188 คน จากประชากรทั้งหมด 5,115 คน คิดเป็น 23.23% (สำนักงานจังหวัดนครสวรรค์, 2564) ซึ่งสถานการณ์นี้ เป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ไปแล้ว ด้วยมีประชากรที่อายุ มากกว่า 60 ปีขึ้นไปถึงกว่าร้อยละ 24 จากสภาวะการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุ ย่อมหมายถึง การเพิ่มขึ้นของภาระของรัฐ สังคม ชุมชน

และครอบครัวในการดูแล รักษาสุขภาพ ค่าใช้จ่ายในการยังชีพ และดูแลทั้งในด้านสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่ระดับจะสูงขึ้นเรื่อย ๆ ส่งผลให้การได้รับสวัสดิการสังคมที่รัฐเป็นผู้จัดให้ และการจัดสวัสดิการสังคมที่ประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดให้ (พิสิษฐ์ จอมบุญเรือง, 2556) เป็นเพียงการบรรเทาด้านร่างกายในฐานะผู้รับประโยชน์ มิใช่ผู้สะท้อนถึงความต้องการอย่างแท้จริง ดังนั้นแล้วการสร้างธรรมาภิบาลความสุขชุมชนรองรับสังคมสูงวัยระดับต่ำบลจะแนวทางในการปฏิบัติทั้งของภาครัฐและภาคสังคมที่เกิดจากความเห็นพ้องต้องกันของคนในชุมชน ได้จัดทำขึ้นเพื่อให้ชุมชนเกิดความอยู่เย็นเป็นสุขเป็นสังคมแห่งการเอื้ออาทร สังคมไม่ทอดทิ้งกัน ประชาชนดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยยึดหลักคุณธรรม จริยธรรมและความรู้ที่เท่าทัน เป็นฐานของการพัฒนาซึ่งจะก่อให้เกิดการเป็นต้นแบบธรรมาภิบาลความสุขของชุมชนที่จะขยายผลไปยังจังหวัดข้างเคียงหรือพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศไทยในโอกาสต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อสร้างธรรมาภิบาลความสุขชุมชนวิถีพุทธกับรองรับสังคมสูงวัยระดับต่ำบล

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบของการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อออกแบบ พัฒนากิจกรรม และการสร้างธรรมาภิบาลความสุขชุมชนรองรับสังคมสูงวัยระดับต่ำบล มีขั้นตอนดำเนินการวิจัย 4 ขั้นตอนตามแนวคิดของ Kemmis & McTaggart (1988) ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน เป็นขั้นตอนของการพัฒนากระบวนการทัศน์และการรับรู้ของประชาชนที่มีต่อธรรมาภิบาลความสุขชุมชนในระดับต่ำบล ประกอบด้วย 1) การประสานงานพื้นที่เป้าหมายเพื่อชี้แจงรายละเอียดของโครงการวิจัย ประสานความร่วมมือ สร้างความสัมพันธ์ที่ดี สร้างความไว้วางใจ และการยอมรับ 2) การประชุมแกนนำระดับชุมชน เพื่อพัฒนากระบวนการทัศน์และการรับรู้ของประชาชนที่มีต่อธรรมาภิบาลความสุขชุมชน ทำความเข้าใจเรื่องธรรมาภิบาลชุมชน และร่วมรับฟังแนวทางการขับเคลื่อน และสร้างกลไกการสร้างธรรมาภิบาลความสุขชุมชน และ 3) การประชาคมระดับต่ำบล เพื่อการวิเคราะห์ชุมชนโดยการเปิดเวทีสาธารณะผ่านเวทีขวนคิด ขวนคุยกับผู้มีส่วนได้เสีย เปลี่ยน ME เป็น WE เพื่อสร้างผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติ ขั้นตอนนี้เป็นหัวใจสำคัญในการสร้างธรรมาภิบาลความสุขชุมชนวิถีพุทธกับรองรับสังคมสูงวัยระดับต่ำบล ประกอบด้วย 1) การแต่งตั้งคณะทำงานยกร่างธรรมาภิบาลความสุขชุมชนวิถีพุทธ (นักจัดการชุมชนด้านการสร้างธรรมาภิบาลความสุขชุมชน) 2) การทบทวนเป้าหมายและตัวชี้วัดความสุขร่วมกัน ผ่านการสนทนากลุ่มของนักจัดการชุมชน 3) การยกร่างธรรมาภิบาลความสุขชุมชนวิถีพุทธ 4) นำเสนอร่างธรรมาภิบาลความสุขชุมชนวิถีพุทธ โดยการ

จัดเวทีรับฟังความคิดเห็นระดับชุมชนในการเสนอความคิดเห็นเพื่อเติมเต็มความสมบูรณ์ และพิจารณาความเหมาะสมของร่างธรรมนูญความสุขชุมชนที่ไม่ขัดต่อวิถีชีวิต และวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามของชุมชน 5) ทบทวนและปรับปรุงร่างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการกับคณะทำงานฯ ด้วยการสังเคราะห์ข้อมูล ความคิดเห็นเพื่อทบทวน ปรับปรุง จัดลำดับความสำคัญ และนำเรื่องเสนอเข้าวาระที่ประชุมเพื่อขอรับการรับรอง 6) นำเสนอร่างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ โดยการจัดเวทีประชาคมเพื่อทำประชาพิจารณ์ ให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และตัดสินใจด้วยเหตุผล 7) ปรับปรุงร่างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ และยกร่างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการกับคณะทำงานฯ และนำร่างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธเสนอเข้าวาระที่ประชุมเพื่อขอรับการรับรอง และ 8) ประกาศใช้และจัดทำเอกสารเผยแพร่ ผ่านเวทีประชุมของสภาชุมชนในเวทีประชุมหมู่บ้าน

ขั้นตอนที่ 3 สังเกต ติดตาม และประเมินผลการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ ประกอบด้วย 1) การสังเกต ติดตาม และการขยายผลธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ โดยการประชุมกับนักจัดการชุมชนด้านธรรมนูญความสุขชุมชน ทันทีภายหลังจากการประกาศใช้ธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ เพื่อเป็นการปรึกษาหารือ และวางแผนการเพื่อพัฒนาชุมชน เป็นการแปลงธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธไปสู่การขับเคลื่อนในเชิงนโยบาย โดยใช้กลไกเจ้าภาพ และ 2) การประเมินผล โดยใช้แบบจำลองการประเมิน CIPPI Model เพื่อประเมินผล ตามองค์ประกอบ 5 ด้าน คือ ด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ ด้านผลผลิต และด้านผลกระทบ แหล่งข้อมูลด้านบุคคล ได้แก่ นักจัดการชุมชน ประชาชนในตำบลหนองนมวัว และการประเมินผลจากการสังเกตการณ์ของนักวิจัยและและผู้ร่วมวิจัยท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 4 สะท้อนผลการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ การจัดเวทีประชาคมเพื่อคืนข้อมูลสู่ชุมชนและถอดบทเรียนการทำงาน ผ่านเทคนิคการทบทวนหลังการขับเคลื่อนกิจกรรมเสร็จสิ้น โดยมีเป้าหมายให้เกิดการแบ่งปัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านการเล่าประสบการณ์จากวิธีการทำงาน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ได้แก่ แบบบันทึกภาคสนาม แบบฟอร์มการบันทึกการจัดประชุมประชาคมระดับตำบล ชุดกิจกรรมปฏิบัติการพัฒนาชุมชนและพัฒนานักจัดการชุมชนด้านธรรมนูญความสุขชุมชน และแบบจำลองการประเมิน CIPPI Model

ผลการวิจัย

ในกระบวนการสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ผู้วิจัยได้ออกแบบกระบวนการออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1. การพัฒนากระบวนการทัศน์และการรับรู้ของประชาชนที่มีต่อธรรมนูญความสุขชุมชนในระดับตำบล เพื่อการสร้างความตระหนักของชุมชน วิเคราะห์ชุมชน และออกแบบผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชน โดยการวิเคราะห์ใน 3 ประเด็น กล่าวคือ 1) รู้ทุกข์ เป็นการรู้จักข้อจำกัดและผลกระทบในพื้นที่ มองให้เห็นว่าเป็นปัญหาร่วมกันของชุมชนทั้งหมดในพื้นที่ 2) รู้ทุนเป็นการรู้จักตัวตน ทุนชุมชนและอัตลักษณ์ของพื้นที่ และ 3) รู้เท่าทัน เป็นการรู้จักอนาคตที่ต้องการของชุมชนในด้านสังคมที่ร่วมกันคิดออกมา และเกิดเครือข่ายผู้นำชุมชน โดยการประชาคมระดับตำบล โดยมีตัวแทนในแต่ละหมู่บ้าน รวมถึงภาคีเครือข่ายเข้าร่วมกิจกรรม ประกอบด้วย เจ้าอาวาสวัดหนองกระดุกเนื้อ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหนองนมวัว พัฒนาการตำบลหนองนมวัว อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านดอนกระดุกเนื้อ ตัวแทนชาวบ้าน จำนวน 80 รูปหรือคน ภายหลังการสรุปผลและคืนข้อมูลจากการประชาคมตำบล นำไปสู่การประชุมนักจัดการชุมชนด้านการสร้างธรรมนูญความสุขชุมชน และตัวแทนคณะกรรมการกลาง เพื่อการสร้างฉันทามติสู่การร่างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธต่อไป

2. ผลจากการประชุมของตัวแทนนักจัดการชุมชน ตัวแทนของชุมชนและตัวแทนภาคส่วนราชการในพื้นที่เข้าร่วมการประชุม และการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชนตำบลหนองนมวัว เพื่อนำเสนอธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ พบว่า

2.1 เป้าหมายร่วมของตำบล คือ หนองนมวัวโมเดลเมืองสุขภาวะ เป็นการอยู่ร่วมกันของคนในตำบลอย่างมีความสุข

2.2 ธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล ประกอบด้วย 8 หมวด 31 ข้อตกลง มีรายละเอียด ดังนี้

หมวดที่ 1 ข้อมูลทั่วไป เป็นการกล่าวถึงสภาพทั่วไปของตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วยข้อตกลงทั้งสิ้น จำนวน 8 ข้อ

หมวดที่ 2 ว่าด้วยปรัชญาและเป้าหมายร่วมของตำบลหนองนมวัว เป็นการกล่าวถึงปรัชญาของธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ และเป้าหมายร่วมของตำบล จำแนกความสุขออกเป็น 5 มิติ คือ สุขสบาย สุขสนุก สุขสง่า สุขสว่าง สุขสงบ ประกอบด้วยข้อตกลงทั้งสิ้น จำนวน 2 ข้อ

หมวดที่ 3 ว่าด้วยเรื่องการออมชุมชน เป็นการพัฒนาระบบการออมชุมชนวิถีพุทธเพื่อรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วยข้อตกลงทั้งสิ้น จำนวน 4 ข้อ

หมวดที่ 4 ว่าด้วยเรื่องสังคม เป็นการสร้างความสุขมวลรวมผ่านการสร้างข้อตกลงชุมชน เป็นหลักก้ากับการทำงาน การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน การจัดระเบียบ ระบบการทำงานของชุมชนประกอบด้วยข้อตกลงทั้งสิ้น จำนวน 4 ข้อ

หมวดที่ 5 ว่าด้วยเรื่องสิ่งแวดล้อม เป็นการพัฒนาสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยภายในบ้าน ในชุมชน และระหว่างชุมชนเพื่อการอยู่อาศัยที่เหมาะสม ประกอบด้วยข้อตกลงทั้งสิ้น จำนวน 4 ข้อ

หมวดที่ 6 ว่าด้วยเรื่องสุขภาพ เป็นการพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลเพื่อเป็นการดูแลสุขภาพพรางกายให้มีสมรรถภาพพรางกายที่แข็งแรง คล่องแคล่ว ประกอบด้วยข้อตกลงทั้งสิ้น จำนวน 4 ข้อ

หมวดที่ 7 ว่าด้วยเรื่องระบบและกลไกการขับเคลื่อน เป็นการกล่าวถึงกระบวนการและระบบการทำงานที่ประกอบด้วยระบบย่อย ๆ หลายระบบรวมกันและทำงานร่วมกันซึ่งจะต้องมีการปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อประโยชน์หรือวัตถุประสงค์ร่วมกันหรืออย่างเดียวกัน ประกอบด้วยข้อตกลงทั้งสิ้น จำนวน 4 ข้อ

หมวดที่ 8 บทเฉพาะกาล เป็นการกล่าวถึงการแก้ไขเพิ่มเติมธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธฉบับนี้ต้องยึดหลักเหตุผล ความจำเป็น และประโยชน์ที่จะเกิดแก่คนในตำบล การดำเนินการแก้ไขเพิ่มเติมธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ ประกอบด้วยข้อตกลงทั้งสิ้น จำนวน 1 ข้อ

3. ผลการประเมินผลและการถอดบทเรียนการสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล พบว่า

3.1 การประเมินกระบวนการชุมชน โดยใช้แบบจำลองการประเมิน CIPPI Model พบว่า การประเมินด้านบริบท (Context Evaluation) โดยการศึกษาปัจจัยพื้นฐานที่นำไปสู่การพัฒนากิจกรรมการขับเคลื่อนโครงการ พบว่า 1) เป้าหมายโครงการมีความเป็นไปได้และในการกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ มีความสอดคล้องกับสภาพชุมชน 2) ทุนทางวัฒนธรรมมีความเข้มแข็ง การประเมินปัจจัยป้อน (Input Evaluation)

โดยการศึกษาปัจจัยภายนอกที่นำไปสู่การพัฒนากิจกรรมการขับเคลื่อนโครงการ พบว่า 1) ความศรัทธาในภาวะผู้นำทางจิตวิญญาณ 2) การบริหารจัดการชุมชนมีความเข้มแข็ง 3) แกนนำชุมชน จิตอาสา มีความเข้มแข็ง 4) ศักยภาพชุมชน การขับเคลื่อนกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนจำเป็นจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบของคนที่ดี งานที่ดี และชุมชนที่ดี รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนทุกอย่างไปพร้อม ๆ กัน และการสนับสนุนจากภาครัฐและภาคีเครือข่าย การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) โดยการศึกษาต่อจากการประเมินบริบทและการประเมินปัจจัยป้อนเพื่อวิเคราะห์ว่ามีปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัดอย่างไร

ผลการประเมิน พบว่า 1) มีการสร้างข้อตกลงชุมชน และ 2) ข้อจำกัดและแนวทางการแก้ไขในการขับเคลื่อนกิจกรรม คือ 3) การประสบปัญหาอุทกภัย 4) การประเมินผลิตผล

(Product Evaluation) เป็นการประเมินผลผลิตหรือผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเมื่อสิ้นสุดโครงการว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ผลประเมิน พบว่า ผลสัมฤทธิ์ในการขับเคลื่อนกิจกรรมตามข้อตกลงของชุมชนที่ได้กำหนดไว้ ได้ดำเนินการขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อพัฒนาครบทุกกิจกรรม การประเมินผลกระทบ (Impact Evaluation) โดยการศึกษาภายหลังจากการเสร็จสิ้นโครงการแล้วพบว่า มีผลกระทบในด้านต่าง ๆ เกิดขึ้น ดังนี้ 1) ความยั่งยืนของชุมชน และ 2) มีการจัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือสังคมตำบลหนองนมวัว

3.2 ผลการถอดบทเรียน เพื่อสะท้อนผลการขับเคลื่อนกิจกรรม ผ่านเทคนิคการทบทวนหลังการขับเคลื่อนกิจกรรมเสร็จสิ้น (After Action Review: AAR) พบว่า 1) ปัญหาและข้อจำกัด ประกอบด้วย ปัญหาสาธารณสุขในพื้นที่ และการจัดการเวลาไม่ตรงกันระหว่างส่วนตัวและส่วนร่วม และ 2) ปัจจัยความสำเร็จ ประกอบด้วย การสนับสนุนจากภาครัฐ การมีส่วนร่วมทุนทางสังคม และผู้นำ/นักจัดการชุมชน/พี่เลี้ยง

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยในครั้งนี้จะกล่าวถึงเป้าประสงค์จากการสร้างธรรมณูญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล คือ กลไกและกระบวนการสร้างธรรมณูญความสุขชุมชนวิถีพุทธตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญและน่าสนใจเพื่อนำมาอภิปรายผล ดังนี้

กลไกในการขับเคลื่อนการสร้างธรรมณูญความสุขชุมชนวิถีพุทธตำบลหนองนมวัว ประกอบด้วย 1) เป้าหมายร่วมของตำบล คือ หนองนมวัวโมเดล ตำบลสุขภาวะ เป็นการอยู่ร่วมกันของคนในตำบลอย่างมีความสุข จำแนกความสุขออกเป็น 5 มิติ คือ 1) สุขสบาย (Health) เป็นการดูแลสุขภาพร่างกายให้มีสมรรถภาพร่างกายที่แข็งแรง คล่องแคล่ว 2) สุขสนุก (Recreation) เป็นการทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดอารมณ์เป็นสุข จิตใจสดชื่นแจ่มใส ลดความซึมเศร้า ความเครียดและความวิตกกังวลได้ 3) สุขสง่า (Integrity) เป็นการสร้างความภาคภูมิใจในตนเองเห็นคุณค่าในตนเอง การยอมรับนับถือตนเอง ให้กำลังใจตนเองได้เห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีลักษณะเอื้อเพื่อแบ่งปัน และมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือผู้อื่นในสังคม 4) สุขสว่าง (Cognition) เป็นความคิดอย่างมีเหตุผล ผล การสื่อสาร การวางแผนและการแก้ไขปัญหา และ 5) สุขสงบ (Peacefulness) เป็นความสามารถในการปรับตัวยอมรับสภาพสิ่งที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง สอดคล้องกับแนวคิดของ กรมสุขภาพจิต (2558) กล่าวว่า เป็นการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสุขเชิงจิตวิทยาในผู้สูงอายุ 5 มิติ ได้แก่ สุขสบาย สุขสนุก สุขสง่า สุขสว่าง และสุขสงบให้กับผู้สูงอายุ โดยเน้นการสร้างคุณค่า การสร้างความตระหนักถึงศักยภาพบุคคล ขณะที่กิจกรรมการขับเคลื่อนการพัฒนาฯ ระดับตำบล ประกอบด้วย 4 ด้าน การพัฒนาระบบการออมชุมชนเชิงพุทธ การพัฒนานักบริหารชุมชนเชิงพุทธ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ การสร้างธรรมณูญความสุขชุมชนวิถี และผลสืบเนื่องจากการขับเคลื่อนพบว่า มีการจัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือ

สังคมตำบลหนองนมวัว และการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่าย เป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนการสร้างธรรมาภิบาลความสุขชุมชน โดยได้รับความสนใจและเข้าร่วมกิจกรรม และได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและภาคีเครือข่าย ประกอบด้วย นักจัดการชุมชน บ้าน วัด โรงเรียน ภาคีเครือข่ายและภาครัฐ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระโสภณพัฒนบัณฑิต (สุกันยา อรุโณ) และคณะ (2562) พบว่า การแก้ไขปัญหาในการขับเคลื่อนระบบสุขภาพ โดยใช้ธรรมาภิบาลชุมชนวิถีพุทธตำบลหนองตาไก่ อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด จำเป็นต้องมีมาตรการทางสังคม เสริมมาตรการทางวิชาการและกฎหมายของภาครัฐโดยใช้กระบวนการแก้ปัญหาแบบมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง นำจุดแข็งคือ วิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนวิถีพุทธมาปรับใช้ในการแก้ไขปัญหา ยกกระตักกำหนดเป็นนโยบายสาธารณะหรือมาตรการทางสังคมในรูปแบบธรรมาภิบาล ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชัยวุฒิ บัวเนี่ยว และภุชงค์ ชุนติก (2558) พบว่า ปัจจัยความสำเร็จของกระบวนการขับเคลื่อนธรรมาภิบาลสุขภาพเฉพาะพื้นที่ ในประเด็นการส่งเสริมสุขภาพด้วยการออกกำลังภายในชุมชนตำบลโคกกวาง อำเภอบึงคล้า จังหวัดบึงกาฬ ประกอบด้วย ภาควิชาการ ภาคประชาชน ภาครัฐ เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้

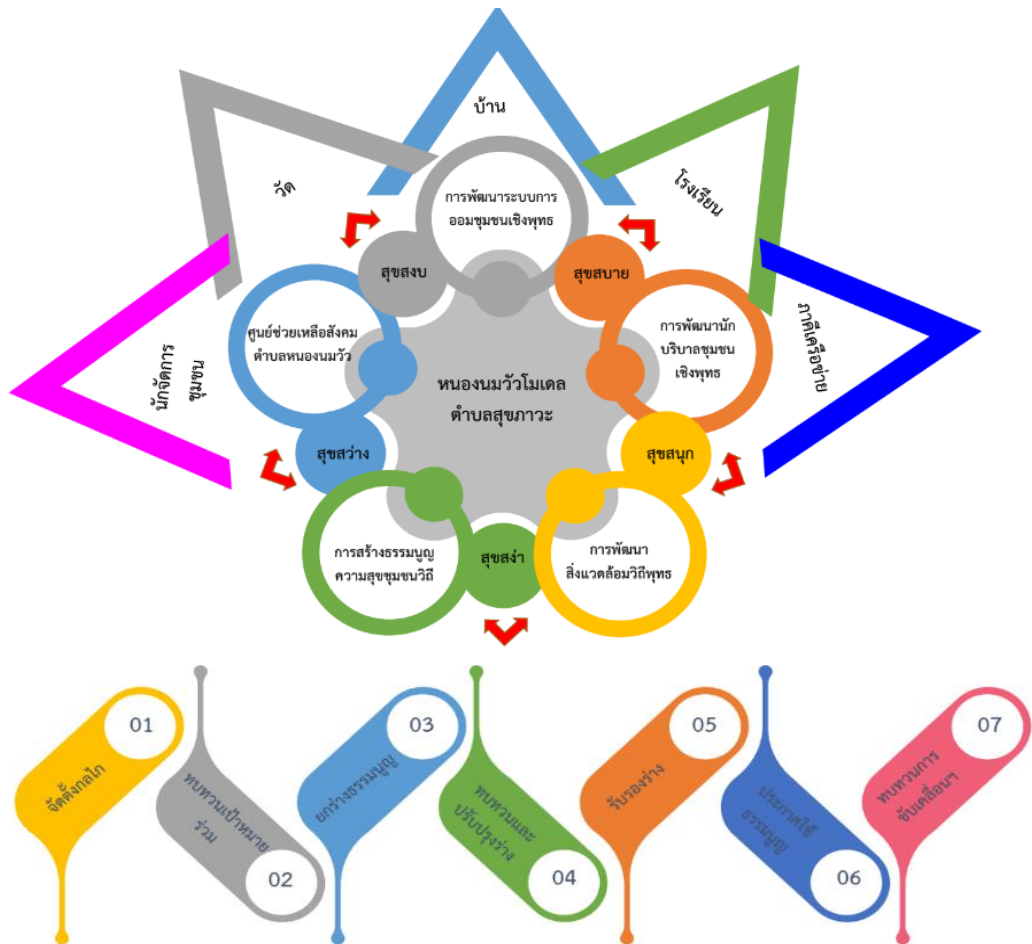
กระบวนการในการขับเคลื่อนการสร้างธรรมาภิบาลความสุขชุมชนวิถีพุทธตำบลหนองนมวัว จำนวน 7 ขั้นตอน ขั้นตอนที่ 1 การจัดตั้งกลไกการขับเคลื่อนธรรมาภิบาลความสุขชุมชนวิถีพุทธของตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ขั้นตอนที่ 2 การทบทวนเป้าหมายร่วมของคนในตำบลหนองนมวัว เป็นการขับเคลื่อนเพื่อเป้าหมายที่ชัดเจนมากขึ้น และแนวทางการขับเคลื่อนธรรมาภิบาลความสุขชุมชนวิถีพุทธที่เป็นรูปธรรมและจัดเกิดขึ้นร่วมกันในชุมชน ขั้นตอนที่ 3 การยกย่องธรรมาภิบาลความสุขชุมชนวิถีพุทธ เป็นกระบวนการในการเรียบเรียงและปรับปรุงธรรมาภิบาลความสุขชุมชนวิถีพุทธผ่านความเห็นชอบร่วมกันของที่ประชุมผู้จัดการชุมชนฯ โดยยึดเป้าหมายร่วมของตำบล คือ หนองนมวัวโมเดลเมืองสุขภาวะ เป็นการอยู่ร่วมกันของคนในตำบลอย่างมีความสุข ขั้นตอนที่ 4 การทบทวนและปรับปรุงธรรมาภิบาลความสุขชุมชนวิถีพุทธ ภายหลังจากนำเสนอร่างธรรมาภิบาลความสุขชุมชนวิถีพุทธผ่านเวทีประชาคมของชุมชน นักจัดการชุมชนฯ จะรวบรวมความคิดเห็น และข้อเสนอแนะมาทบทวน ปรับปรุง จัดลำดับความสำคัญ และนำเสนอเข้าที่ประชุมของชุมชนอีกครั้ง ขั้นตอนที่ 5 การรับรองร่างธรรมาภิบาลความสุขชุมชนวิถีพุทธตามความต้องการของชุมชน ขั้นตอนที่ 6 ประภาศใช้ธรรมาภิบาลความสุขชุมชนวิถีพุทธ ผ่านเวทีประชุมของหมู่บ้าน และจัดทำธรรมาภิบาลความสุขชุมชนวิถีพุทธออนไลน์ เพื่อให้คนในตำบลหนองนมวัวได้ยึดถือ ปฏิบัติร่วมกัน และขั้นตอนที่ 7 การทบทวนการขับเคลื่อนธรรมาภิบาลความสุขชุมชนวิถีพุทธ เป็นการจัดให้มีการรายงานผลการดำเนินงานต่อประชาชน และจัดให้มีการทบทวนธรรมาภิบาลบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน อย่างน้อย 2 ปี/ครั้ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูปัญญาสุธรรมนิเทศ (ธนะพัฒน์ รุดบุญ) และคณะ (2563) พบว่า กระบวนการสร้างธรรมาภิบาลชุมชนด้านศิลปวัฒนธรรมเพื่อสุขภาวะตามแนวอภิธานิยธรรม

ในเขตตำบลตาถูก อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ มีขั้นตอนสำคัญ 7 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนแรก การจัดประชุมเวทีชาวบ้าน ขั้นตอนที่ 2 ความรับผิดชอบร่วมกัน ขั้นตอนที่ 3 จัดตั้งคณะกรรมการชุมชน ขั้นตอนที่ 4 ยกร่างธรรมนูญชุมชน หรือข้อตกลง กติกาในการอยู่ร่วมกัน ขั้นตอนที่ 5 ประชุมเพื่อปรับปรุงแก้ไขร่างธรรมนูญชุมชน ขั้นตอนที่ 6 ประกาศใช้ธรรมนูญ ศิลปวัฒนธรรมเพื่อสุขภาวะของชุมชนขั้นตอนที่ 7 จัดพิมพ์รูปเล่มและแจกจ่ายให้ชาวบ้าน

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยสามารถสรุปองค์ความรู้จากการวิจัย ได้ดังนี้

ภาพที่ 1 กลไกและกระบวนการสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธตำบลหนองนมวัว เพื่อรองรับสังคมสูงวัย

จากภาพที่ 1 คือ กลไกและกระบวนการสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อรองรับสังคมสูงวัย แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้ ส่วนด้านบนเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธตำบลหนองนมวัว ประกอบด้วย

1. เป้าหมายร่วมของตำบล คือ หนองนมวัวโมเดล ตำบลสุขภาวะ เป็นการอยู่ร่วมกันของคนในตำบลอย่างมีความสุข จำแนกความสุขออกเป็น 5 มิติ คือ 1) สุขสบาย (Health) เป็นการดูแลสุขภาพร่างกายให้มีสมรรถภาพร่างกายที่แข็งแรง คล่องแคล่ว 2) สุขสนุก (Recreation) เป็นการทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดอารมณ์เป็นสุข จิตใจสดชื่นแจ่มใส ลดความซึมเศร้า ความเครียด และความวิตกกังวลได้ 3) สุขสง่า (Integrity) เป็นการสร้างความภาคภูมิใจในตนเองเห็นคุณค่าในตนเอง การยอมรับนับถือตนเอง ให้กำลังใจตนเองได้เห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีลักษณะเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน และมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือผู้อื่นในสังคม 4) สุขสว่าง (Cognition) เป็นความคิดอย่างมีเหตุมีผล การสื่อสาร การวางแผนและการแก้ไขปัญหา และ 5) สุขสงบ (Peacefulness) เป็นความสามารถในการปรับตัวยอมรับสภาพสิ่งที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง

2. กิจกรรมการขับเคลื่อนการพัฒนาระดับตำบล ประกอบด้วย 4 ด้าน การพัฒนาระบบการออมชุมชนเชิงพุทธ การพัฒนานักบริหารชุมชนเชิงพุทธ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ การสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถี และผลสืบเนื่องจากการขับเคลื่อนพบว่า มีการจัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือสังคมตำบลหนองนมวัว

3. การมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่าย เป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนการสร้างธรรมนูญความสุขชุมชน โดยได้รับความสนใจและเข้าร่วมกิจกรรม และได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและภาคีเครือข่าย ประกอบด้วย นักจัดการชุมชน บ้าน วัด โรงเรียน ภาคีเครือข่าย และภาครัฐ

ส่วนด้านล่างเป็นฐาน คือ กระบวนการในการขับเคลื่อนการสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธตำบลหนองนมวัว จำนวน 7 ขั้นตอน

ขั้นตอนที่ 1 การจัดตั้งกลไกการขับเคลื่อนธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธของตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ เริ่มจากผู้นำทางจิตวิญญาณ ผู้นำท้องที่ และผู้นำท้องถิ่นที่มีความเข้มแข็ง และคนในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ มองเป้าหมายร่วมกัน และมีทิศทางเดียวกัน จึงเกิดการแต่งตั้งคณะทำงานระดับชุมชนเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมการคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลในจังหวัดนครสวรรค์ ประจำตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ในนามของนักจัดการชุมชนด้านการสร้างธรรมนูญความสุขชุมชน จำนวน 21 คน เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ของส่วนรวม

ขั้นตอนที่ 2 การทบทวนเป้าหมายร่วมของคนในตำบลหนองนมวัว เป็นการขับเคลื่อนเพื่อเป้าหมายที่ชัดเจนมากขึ้น และแนวทางการขับเคลื่อนธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธที่เป็นรูปธรรมและจัดเกิดขึ้นร่วมกันในชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 การยกร่างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ เป็นกระบวนการในการเรียบเรียงและปรับปรุงธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธผ่านความเห็นชอบร่วมกันของที่ประชุมนักจัดการชุมชนฯ โดยยึดเป้าหมายร่วมของตำบล คือ หนองนมวัวโมเดลเมืองสุขภาวะ เป็นการอยู่ร่วมกันของคนในตำบลอย่างมีความสุข จำแนกความสุขออกเป็น 5 มิติ สุขสบาย (Health) สุขสนุก (Recreation) สุขสง่า (Integrity) สุขสว่าง (Cognition) และสุขสงบ (Peacefulness)

ขั้นตอนที่ 4 การทบทวนและปรับปรุงร่างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ ภายหลังจากนำเสนอร่างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธผ่านเวทีประชาคมของชุมชน นักจัดการชุมชนจะรวบรวมความคิดเห็น และข้อเสนอแนะมาทบทวน ปรับปรุง จัดลำดับความสำคัญ และนำเสนอเข้าที่ประชุมของชุมชนอีกครั้ง

ขั้นตอนที่ 5 การรับรองร่างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธตามความต้องการของชุมชน เพื่อให้ประชาชนในตำบลหนองนมวัวได้ตรวจสอบว่า ธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธได้จัดทำขึ้นตามข้อตกลงที่ผ่านการเห็นชอบในที่ประชุมหรือไม่ ก่อนทำงานลงมติดีรับต่างๆ หรือหากมีประเด็นที่มีข้อเสนอแนะให้มีการปรับเปลี่ยน หรือตัดออกก็จะมีกระบวนการรับรองร่างฯ ในที่ประชุม

ขั้นตอนที่ 6 ประกาศใช้ธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ ผ่านเวทีประชุมของหมู่บ้าน และจัดทำธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธออนไลน์ เพื่อให้คนในตำบลหนองนมวัวได้ยึดถือปฏิบัติร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 7 การทบทวนการขับเคลื่อนธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ เป็นการจัดให้มีการรายงานผลการดำเนินงานต่อประชาชน และจัดให้มีการทบทวนธรรมนูญบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน อย่างน้อย 2 ปี/ครั้ง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ภาครัฐควรสนับสนุนเชิงนโยบายในการพัฒนาศักยภาพคนในตำบลหนองนมวัว เพื่อการพัฒนาในระดับชุมชนและระดับตำบลอย่างต่อเนื่อง
2. ภาครัฐควรเลือกประเด็นในธรรมนูญที่เป็นโยชน์ต่อส่วนรวมและนำมาขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรมให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ชุมชนควรมีแผนชุมชนในการสร้างจิตสำนึกร่วมของคนในชุมชนให้เพียงพอ สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการหรือกิจกรรมให้ชุมชนตระหนักถึงการพึ่งพากันเอง

2. ชุมชนควรจัดเวทีสาธารณะเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รับฟังความคิดเห็นและการนำความรู้มาใช้ประโยชน์ และดำเนินชีวิตไปพร้อม ๆ กับการเรียนรู้ การส่งสมความรู้ และการสร้างความรู้ใหม่เพื่อนำไปพัฒนาตนเองและชุมชน ลดข้อขัดแย้งจากความแตกต่างของความคิดและคุณค่า

3. ชุมชนควรมีการประชุมสัมพันธและรณรงค์ธรรมนูญสุขภาพชุมชนเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะกับกลุ่มที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมให้เข้าใจอย่างทั่วถึงให้เกิดความรู้สึกรู้สึกเป็นเจ้าของธรรมนูญฯ
ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธกับรองรับสังคมสูงวัยระดับจังหวัด เพื่อพัฒนาให้ประชาชนมีวิถีชีวิตที่ดีขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2564). *สถิติผู้สูงอายุของประเทศไทย 77 จังหวัด*. สืบค้น 30 มีนาคม 2564, จาก <https://www.dop.go.th/th/know/side/1/1/275>
- _____. (2564). *สถิติผู้สูงอายุผู้ใช้บริการภายใน ศพส. กรมกิจการผู้สูงอายุ*. สืบค้น 27 ตุลาคม 2564, จาก <https://www.dop.go.th/th/know/1>
- กรมสุขภาพจิต. (2558). *คู่มือความสุข 5 มิติสำหรับผู้สูงอายุ* (ฉบับปรับปรุง). นนทบุรี: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- ชัยวุฒิ บัวเนี่ยว และกฤษณ์ ชุนติก. (2558). *กระบวนการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพเฉพาะพื้นที่ ในประเด็นการส่งเสริมสุขภาพด้วยการออกกำลังกายในชุมชนตำบลโคกกวาง อำเภอบุ่งคล้า จังหวัดบึงกาฬ* (รายงานการวิจัย). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พระครูปัญญาสุธรรมนิเทศ (ชนะพัฒน์ รุดบุญ) และคณะ. (2563). การสร้างธรรมนูญศิลปวัฒนธรรมเพื่อสุขภาวะของชุมชนด้วยหลักพุทธธรรมในเขตตำบลตากูก อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์. *วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 4(2), 295-310.
- พระโสภณพัฒนบัณฑิต (สุกัญญา อรุโณ) และคณะ. (2562). การขับเคลื่อนระบบสุขภาพโดยใช้ธรรมนูญสุขภาพชุมชนวิถีพุทธตำบลหนองตาไก้ อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*, 19(2), 1-12.
- พิสิษฐ์ จอมบุญเรือง. (2556). แนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุเพื่อการพึ่งพาตนเอง ในจังหวัดนครสวรรค์. *วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์*, 8(24), 15-28.
- สำนักงานจังหวัดนครสวรรค์. (2564). *ข้อมูลสำคัญจังหวัดนครสวรรค์ ประจำปี 2563*. นครสวรรค์: สำนักงานจังหวัดนครสวรรค์.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2564). *สถิติบอกอะไร ผู้สูงวัยปัจจุบันและอนาคต*. สืบค้น 20 มีนาคม 2564, จาก <http://www.nso.go.th/sites/2014/Pages>

Kemmis, S & McTaggart, R. (1988). *The Action Research Planer* (3rd ed.). Victoria: Deakin University.

